

סנהדרין דף טז עמוד ב

"ואין מוציאין למלחמת רשות אלא על פי בית דין של שבעים ואחד מנהני מילי ... רב אחא בר ביזנא אמר רבי שמעון חסידא ... היה דוד עומד ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. כיון שעלה עמוד השחר, נכנסו חכמי ישראל אצלו. אמרו לו: 'אדונינו המלך, עמך ישראל צריכין לפרנסה!' אמר להן: 'לכו והתפרנסו זה מזה!' אמרו לו: 'אין הקומץ משביע את הארי, ואין הבור מתמלא מחולייתו.' אמר להם: 'לכו פשטו ידיכם בגדוד'. מיד יועצין באחיתופל, ונמלכין בסנהדרין, ושואלין באורים ותומים."

סנהדרין מוציאה למלחמת רשות

דוד מציע שישראל יתפרנסו זה מזה, החכמים אומרים שאין זה פתרון מספיק, והמלך מוצא את הפתרון ב'גדוד'. לכאורה העם נשלח לבזז שלל, אולם ב'מרגליות הים' מבאר, כי 'בגדוד' אינו תיאור אופן הלוחמה, כי אם מושא. לחמו כנגד גדוד. מדובר ביוזמת מלחמה כנגד גדודים פולשים ובוזזים בספר, שגרמו למצוקה כלכלית. לדוגמא, העמלקים שפשטו על צקלג, קרויים בעקביות 'גדוד'. לא ניתן להתפרנס ברווח 'זה מזה' בשל הבעיות הביטחוניות. אולם, פירוש זה אינו הולם את ההקשר. הגמרא הביאה מעשה זה כמקור לצורך בסנהדרין ליציאה למלחמת רשות. אם מדובר בבוזזים בספר, נראה שגדר מבצע כנגדם הוא 'עזרת ישראל מיד צר'², המוגדרת מלחמת מצווה. מכל מקום, מה תפקיד הסנהדרין בתהליך? רש"י כאן כותב: "נוטלין רשות מהן והיינו מתניתין 'דהיינו על כך דובר במשנה שקבעה: "אין מוציאין למלחמת הרשות - אלא על פי בית דין של שבעים ואחד"³. אולם בברכות⁴ כתב רש"י: "נוטלין מהם רשות כדי שיתפללו עליהם". לדעת הרב מרגליות, הסבר זה של רש"י אכן מתייחס למלחמת מצווה ב'גדוד', בה אין צורך לנטילת רשות מן הסנהדרין.

ננקטו בעניין כמה שיטות:

א. הר"ן סבור שהמלך רשאי להחליט לבדו על מלחמת רשות. "מתניתין. ומוציא למלחמת רשות ע"פ ב"ד של ע"א. פי' שהמלך יכול להכניס העם ולהוציאם למקום חפצו וזו אחת ממעלת המלכות. דאין לפרש שהכוונה לומר שאינו מוציאם אלא בב"ד של ע"א, א"כ אין זו מעלה אלא שפלות"⁵. הנצי"ב הציע שילוב מפליא:

"היינו ממעלת המלך, אלא שנמלכין בסנהדרין שיסכימו המה ג"כ, אבל המה מוכרחים להסכים"⁶.

- ב. דעת המאירי היא שיש צורך בסנהדרין כדי לכוף את העם לצאת למלחמה⁷.
- ג. על פי הסבר רש"י בברכות, המלך חייב לבקש את תפילת הסנהדרין.
- ד. המהרש"א מציע שמדובר בהדרכה "איך יתנהגו במלחמה על פי התורה בכמה דברים במלחמה". בפירוש זה מוצא הרב אהרון הראל איש שילה, קריאה להנחיה מוסרית של תורה במלחמה בדורנו⁸.

¹ שמואל א פרק ל.

² כניסוחו של הרמב"ם תחילת פרק ה בהלכות מלכים.

³ ב, א.

⁴ ג, ב.

⁵ חידושי הר"ן כ, ב.

⁶ מרומי שדה כ, ב.

⁷ ד"ה אין מוציאין.

הפשט הגמרא⁹, הנפסק ברמב"ם: "מלחמת הרשות אינו מוציא העם בה אלא על פי בית דין של שבעים ואחד"¹⁰. הרב שמואל אשכנזי מאלטונה הסיק מכך שבסופו של דבר אין מלחמת רשות: "נראה שנקראים מלחמת אלו בדברי החכמים רשות, אבל מ"מ המה מלחמת מצוה לענין זה שהעוסק במלחמת אלו פטור ממצוה אחרת.. ותדע שכך דהיאך אפשר שיהיו כל המלחמות מיהושע ואילך נקראים רשות לגמרי ולא יהיה בהם מצוה כלל? ואיך ימלאו לבם שאול במלחמת הפלשתי ודוד בכל מלחמותיו להרחיב גבול ישראל ושאר מלחמות ומי התיר להם להכניס לסכנה כמה אלפי נפשות מישראל בדבר שהוא רשות ואינו מצוה כלל? הס שלא להזכיר¹¹...

ידידי ד"ר יצחק גייגר, השכיל להראות בפירושי אגדה זו שורשי גישות בציונות הדתית, למשקל החכמים בבירור שאלות ציבוריות בימינו¹².

היו שמצאו כאן מקור לצורך בהתחשבות מעשית ב'דעת תורה' של חכמים, ש"מלבד ששכינה מדברת מתוך גרונם... היו גם חכמים¹³". הרב אברהם אלקנה כהנא שפירא הדגיש את הפן הראשון: "כמו לנביא", והרב נריה והרב חיים דוד הלוי את ההיבט השני: "דעתם של חכמי התורה... נעשית חשיבה תורתית ולא חשיבה אנושית שגרתית¹⁴". ד"ר גייגר סבור שיש נפקא מינא בין הטעמים: ההיבט הראשון שמור לחכמי כל דור, והשני עלול להיפגע עם התמעטות הדורות. הרב יהודה הלוי עמיחי, מציע, ש"נטילת הרשות הייתה מצד היותם נציגי העם, והמלך אינו יכול להוציא למלחמת רשות, ללא רשות העם". "לפי שיטה זו, אין הסנהדרין מופיעה כאן כמוסד אליטיסטי, אלא דווקא כמוסד דמוקרטי¹⁵", וכוח זה עבר היום לנציגי העם הנבחרים דווקא¹⁶.

הרב עמיטל, מדגיש את הצורך בצידוק מוסרי למלחמת רשות, כך שתיוצר קידוש ה'. על בירור זה מופקדים הסנהדרין¹⁷. עליהם לוודא שהמלך ימלא את תפקידו כיאות:

"בכל אלו הדברים דינו דין, ובכל יהיו מעשיו לשם שמים, ותהיה מגמתו ומחשבתו להרים דת האמת, ולמלאות העולם צדק, ולשבור זרוע הרשעים ולהלחם מלחמות ה'¹⁸". יתכן שתתלווה לגישה כזו מגבלות נוספות: "במלחמת רשות, הלא המה שונאי ה' ודמם כמים יחשב, ורק אין החוב מוטל על מלך ישראל להורגם, אך אם ירצה להרחיב

⁸ 'קומי אורי' גיליון 12.

⁹ ורש"י כאן.

¹⁰ רמב"ם הלכות מלכים פרק ה הלכה ב.

¹¹ מקום שמואל סימן ח.

¹² 'דרך אגדה', ג'.

¹³ הרב ולדנברג.

¹⁴ תחומין ח.

¹⁵ ד"ר גייגר.

¹⁶ הרב עמיחי. רעיון זה משתלב עם הדברים בהמשך, על מיעוט מלחמות רשות בימינו, שכן, קשה למצוא מלחמות בין דמוקרטיות.

¹⁷ רסיסי טל א בירור לב. הרחבה בכל זה ב'מלחמת רשות' הרב ישי יסלזון, בית המדרש הוירטואלי ליד הר עציון, תשפ"ב.

¹⁸ רמב"ם הלכות מלכים פרק ד הלכה י.

גבול ארצו ויצא למלחמה, **הואיל והם אויבך בענין הדת** אז ונתנו ה' אלקיך בידך¹⁹. כן פסק החזון איש: 'אותן שמקיימין ז' מצוות מקדם אין רשאים לבוא עליהם במלחמה.²⁰ אמנם, פתח נוסף קיים למלחמות רשות והוא מעין דינא דמלכותא דינא. כתב הנצי"ב: "בשעת מלחמה ועת לשנוא אז עת להרוג, ואין עונש על זה כלל, כי כך נוסד העולם, וכדאי' בשבועות ל"ה מלכותא דקטלא חד משיתא לא מיענש, ואפי' מלך ישראל מותר לעשות מלחמת הרשות אף על גב שכמה מישראל יהרגו עי"ז²¹". הרב קוק מסייג שזהו מצב זמני, שאנו שואפים לשינויו: שמצב המוסרי שאינו גמור עדיין גורם שא"א להיות באופן אחר, כי א"א שגוי אחד יתרומם בפועל למצב מוסרי של מניעת מלחמה בפועל בשעה שכל העמים עדיין אוחזים את החרב בכל תוקף. ..שראוי וכשר הדבר שתבוא האנושיות לידי מידה זו שתכיר שלא נכון הדבר לשפוך דמים גם בשביל דברים מדיניים...". לפיכך "אם יבאו העמים כולם לידי הסכמה לאסור המלחמה, באופן שזה יפסוק מלהיות חוק הנהוג בעמים, שוב לא תהא המלחמה חוקית ולא הכיבוש, והעם שיצא למלחמה יהא נידון בדין רוצח ושופך דמים²²".

הרב יעקב אריאל סבור שכיום באמת אין כל אפשרות למלחמת רשות:

א. מלחמת רשות צריכה אישור של בית הדין הגדול היושב בלשכת הגזית בירושלים. אין בימינו בית דין כזה..
 (ב) חזקה על חברי בית הדין הגדול.. שלא יתנו יד להרוג ולהיהרג, על נושא שאינו גובל בחשש לפיקוח נפש.
 (ג) אין בתורה היתר לאימפריאליזם, ובוודאי שאין היתר להרוג ולהיהרג לשם כך.
 ה²³ התורה צמצמה מאוד את היכולת לגייס צבא לצורך מלחמת רשות. די בכך שאדם יבנה או ירכוש מחסן של ד' על ד' אמות כדי להיפטר מהגיוס, וכן לנטוע חמישה עצים, או לארס אישה, או לדבר בין תפילין של יד לתפילין של ראש. כלומר, חייבי הגיוס יהיו מוכנים לסכן ולהסתכן רק אם יהיו משוכנעים שהמלחמה הכרחית ומצדיקה את ההסתכנות.
 ו) מנהג המדינות הדמוקרטיות בעולם היום לשלול כל מלחמה חוץ ממלחמת הגנה הכרחית. את החזון האנטי מיליטריסטי הזה הן ינקו מהשראתה של התורה ונביאי ישראל. הייתכן שמדינת ישראל כיום תרשה לעצמה מלחמת רשות בניגוד למקובל בעולם בהשפעתה²⁴!?

¹⁹ חתם סופר תחילת פרשת כי תצא.

²⁰ יו"ד סי' קנז ס"ק ד.

²¹ העמק דבר, בראשית ט, ה.

²² עמוד הימיני, סי' טז פ"ה אות כד. במקורות האחרונים נעזרתי במאמר 'להצדקתה של מלחמת רשות', הרב בניה שניידרפי, אמונת עיתך 140.

²³ בסעיף ד הוא מביא את סוגייתנו.

²⁴ אמונת עיתך, שם.

